



PROFILAKTYKA UŻYWANIA SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH W SZKOŁACH. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Od 2012 roku, na mocy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej, **każda szkoła w Polsce ma ustawowy obowiązek**, obok nauczania czy wychowywania, także **realizacji działań profilaktycznych**. Jak placówki oświatowe go realizują?

Zespół serwisu Narkopolityka.pl we współpracy z ekspertkami i ekspertami prawa i edukacji od dwóch lat prowadzi działania zmierzające do zdiagnozowania stanu profilaktyki używania substancji psychoaktywnych w polskich szkołach. Przygotowaliśmy **broszurę edukacyjną** „Nauczycielu, nauczycielko, zażyj dawkę wiedzy”; zorganizowaliśmy wiosną 2014 roku serię **badan fokusowych** pracowników oświaty w Gdańsku, Łodzi, Krakowie i Warszawie. Przygotowaliśmy także **cykl tekstów publicystycznych**.

Zależy nam na rozpoznaniu problematyki obecności używek w polskich szkołach, weryfikacji stosowanych strategii profilaktycznych, a także na zbadaniu indywidualnego stosunku nauczycieli do problematyki substancji psychoaktywnych i preferowanych sposobów interweniowania. **Doprowadziło nas to do szeregu wniosków i rekomendacji ukazujących problemy z właściwą profilaktyką w szerszym kontekście – ekonomicznym, politycznym i kulturowym.**

GŁÓWNE WNIOSKI

Raport Najwyższej Izby Kontroli z 2013 roku nie wystawia dobrej oceny profilaktyce prowadzonej w polskich szkołach. Podstawowym zarzutem jest brak spójnej wizji, czym w ogóle profilaktyka jest i jak powinna być prowadzona. Przypadkowe programy, brak regularności, niejasne lub nieznanne wytyczne i rekomendacje, niejasny podział kompetencji, brak potwierdzonej skuteczności – to poważne uchybienia, na które wskazuje dokument. Ponadto zarzuca się placówkom oraz prowadzącym je samorządom przyamykanie oczu na problem oraz niewystarczające wsparcie dla nauczycieli i pedagogów, zwłaszcza w zakresie szkoleń i przekazywania wiedzy specjalistycznej.

Niestety przeprowadzone badania fokusowe wśród nauczycieli w dużej mierze diagnozę NIK potwierdzają.

1. **BRAK MYŚLENIA STRATEGICZNEGO**

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, szkoła sama decyduje o wyborze programów profilaktycznych. Może skorzystać z listy programów rekomendowanych, znajdujących się na stronie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Szkoły mogą skorzystać z pomocy lokalnych organizacji pozarządowych prowadzących programy z zakresu zarówno radzenia sobie ze stresem, jak i profilaktyki przez sztukę (np. spektakle profilaktyczne). Mogą także zaprosić policjanta czy strażnika miejskiego na pogadankę. Oferta jest szeroka. Jednak nauczyciele i nauczycielki, z którymi rozmawialiśmy sygnalizują, że **wybór programu nie jest poprzedzony żadną strategią profilaktyczną danej szkoły**. Wybór określonego programu często jest spontaniczny, wynika jedy-



nie z tego, że ktoś pojawił się w szkole z ofertą. **Nie sprzyja to prowadzeniu skutecznych, długofalowych działań profilaktycznych.**

Ponadto, nauczycielki sygnalizują, że **rekomendowane programy nie przystają do dzisiejszej rzeczywistości**, zwłaszcza w zakresie popkultury, obecności nowych mediów, czy nowych substancji psychoaktywnych (dopalacze, leki bez recepty z pseudoefedryną itp.)

Osobnym problemem jest brak czasu na takie zajęcia.

2. NIEWYSTARCZAJĄCA WIEDZA I KOMPETENCJE

Strach i zaprzeczanie silniej wpływają na reakcje nauczycieli, pedagogów i rodziców niż rzetelna wiedza z zakresu profilaktyki używania substancji psychoaktywnych. **Placówki edukacyjne rzadko szkolą nauczycieli czy pedagogów** nie tylko w zakresie problematyki używania, uzależnień i redukcji szkód, ale także **w zakresie np. budowania pozytywnego kontaktu z uczniami, radzenia sobie z konfliktami, itp.** A to właśnie te umiejętności mają fundamentalny wpływ na budowanie zaufania, szczerą rozmowę z uczniami, a co za tym idzie, **dają realną możliwość zdiagnozowania problemu i udzielenia pomocy.**

Szkoły mają także ograniczoną możliwość znalezienia pomocy z zewnątrz – **poradnie psychologiczno-pedagogiczne nie zawsze zatrudniają konsultantów/psychologów posiadających kompetencje w zakresie profilaktyki używania substancji psychoaktywnych.** Jeśli nauczyciel chce pomóc uczniowi, często nie wie, dokąd należy się zgłosić. Jedyną znaną ścieżką jest powiadomienie policji. Nauczyciele i pedagodzy często czują się zostawieni samym sobie przenosząc swoje lęki i obawy także na rodziców.

3. STRACH, ZAMIATANIE POD DYWAN

Strach, brak wiedzy, rozpowszechnianie mitów, rosnąca konkurencja między szkołami – te wszystkie bariery powodują, że problem używania substancji psychoaktywnych przez uczniów jest często „zamiatany pod dywan”. **Dyrektorzy szkół nie chcą, by ich placówka była postrzegana jako „siedlisko patologii”, nauczyciele nie chcą wzywać policji do swoich uczniów, więc wołają problemu nie zauważać.** Rodzice nie chcą wierzyć, że ich dziecko może mieć z tym do czynienia. Z pozoru wszystkim stronom jest to na rękę. Tym trudniej przerwać nakręcającą się spiralę.

Zdaniem niektórych nauczycieli, nie pomagają także rosnące spory światopoglądowe wewnątrz szkół, kiedy próba innego, niż wezwanie policji, rozwiązania problemu kojarzy się z przyzwoleniem na używanie substancji przez młodych ludzi.

REKOMENDACJE

1. OPRACOWANIE I WDROŻENIE STRATEGII PROFILAKTYCZNYCH W KAŻDEJ SZKOLE

Nie istnieje jedna, odpowiednia dla wszystkich forma działań profilaktycznych. Dlatego narzucanie odgórnie konkretnego programu niekoniecznie się sprawdzi. Rekomendujemy, by każda społeczność szkolna zastanowiła się, jaka strategia zda u nich egzamin. Czy profilaktyka ma być prowadzona przez wychowawców, nauczycieli przedmiotowych czy przez zewnętrznych konsultantów, a może organizacje pozarządowe? Czy powinna być prowadzona na godzinach wychowawczych, w kilkugodzinnych blokach, a może tematy profilaktyczne powinny po prostu „niezauważalnie” pojawiać się na różnych lekcjach – polskiego, historii i biologii? Może uczniowie powinni być zachęceni do przygotowywania takich lekcji? Jaki ma być udział rodziców w tym procesie? Jakich szkoleń potrzebują nauczyciele i u kogo mają szukać pomocy – w punktach konsultacyjnych, urzędzie gminy czy pośród ekspertów organizacji pozarządowych?

Strategie – spisane wytyczne znane wszystkim pracownikom szkoły – mogłyby powstać we współpracy dyrekcji z pedagogami, zewnętrznymi ekspertami, urzędnikami, rodzicami, a nawet samorządem uczniowskim. Z pewnością taki wielostronny dialog pomoże społeczności szkolnej znaleźć najodpowiedniejsze rozwiązanie odpowiadające lokalnym uwarunkowaniom, możli-



wościom finansowym i skali problemu używania substancji psychoaktywnych przez uczniów.

2. PROFILAKTYKA OPARTA NA REDUKCJI SZKÓD

Nauczyciele wskazywali, że szkolne procedury oczekują od nauczyciela poinformowania dyrektora szkoły, który ma wezwać policję za każdym razem, gdy istnieje podejrzenie, że uczeń posiada lub jest pod wpływem substancji psychoaktywnych. Dlatego wolą często zaniechać działania, przymknąć oko, bo nie uważają, że policja jest najlepszym/jedynym adresatem problemu. Eksperti podkreślają, że potrzebna jest zmiana optyki z karania, rozliczania i pilnowania na współpracę, dialog i redukcję szkód. Innymi słowy, **ważne jest rzetelne, nieoparte na strachu, informowanie o konsekwencjach używania różnych substancji psychoaktywnych**. Bardzo istotne jest **budowanie szczerych, opartych na zaufaniu relacji w społeczności szkolnej, które nie są podparte przeświadczeniem, że „narkotyki w naszej szkole nie istnieją.”** Lepiej powiedzieć: „tak, istnieją”. I pewnie będą istnieć. **Ale możemy podjąć wiele działań, aby jak najlepiej chronić uczniów przed negatywnymi konsekwencjami ich istnienia.** Na tym polega redukcja szkód. Więcej informacji na ten temat w naszej broszurze.

3. OKRĄGŁY STÓŁ W KAŻDEJ GMINIE

Profilaktyka używania substancji psychoaktywnych to zagadnienie, którego nie należy ograniczać do działalności szkoły. Ważne jest spojrzenie na szerszy kontekst – np. jakie są przyczyny wzrostu spożycia danej substancji? Czy ma to przełożenie na inne, problematyczne zachowania ucznia?

Nie można oddzielać profilaktyki używania tzw. narkotyków od innych zagadnień: picia alkoholu, przemocy w szkole, profilaktyki ciąży wśród nastolatków oraz HIV/AIDS, a także sytuacji społeczno-ekonomicznej uczniów, ich rodzin i całej gminy. **Sprawy z pozoru odległe, takie jak: dostęp do kultury, jakość służby zdrowia czy kondycja środowiska pozarządowego mają wpływ na to, jakiej profilaktyki w danej gminie potrzeba.**

Podobnie, jak dialog w społeczności szkolnej ma pomóc w wypracowaniu szkolnej strategii profilaktycznej, tak „okrągłe stoły” na szczeblu gminnym miałyby pomóc w diagnozie najważniejszych problemów z zakresu używania substancji psychoaktywnych przez niepełnoletnich, usprawnić komunikację podmiotów odpowiedzialnych za szeroko rozumianą politykę społeczną i edukację, a także np. pomóc w pozyskaniu zewnętrznych środków na działania.

Okrągłe stoły mogłyby powstać z inicjatywy gmin, a w ich obradach uczestniczyłyby wszystkie zainteresowane strony: reprezentacje szkół, środowisk pedagogicznych i terapeutycznych, organizacji pozarządowych, przedstawiciele policji i straży miejskiej oraz służby zdrowia, pomocy społecznej, urzędu gminy i/lub województwa, członkowie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, środowiska młodzieżowe, lokalny uniwersytet zajmujący się badaniami socjologicznymi, lokalna organizacja pozarządowa profesjonalnie zajmująca się negocjacjami/mediacjami między obywatelami a samorządem.

4. UPORZĄDKOWANIE PROCEDUR, ODDOLNY NACISK

Od 10 lat Ministerstwo Edukacji Narodowej, oddelegowane przez zapis w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii z 2005 roku, nie zdołało wydać nowego, obowiązującego rozporządzenia w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem. Na podstawie nieaktualnego rozporządzenia konstruowane są wewnętrzzszkolne procedury postępowania w sytuacjach stwierdzenia lub podejrzenia posiadania przez ucznia substancji psychoaktywnych.



Sugerujemy przyjrzenie się tym procedurom i rozwiązanie nurtującego wielu nauczycieli problemu – czy na pewno jeśli podejrzewają używanie substancji przez uczniów, mają natychmiast wzywać policję? Zmiana ustawy i rozporządzeń przekracza kompetencję jednostek samorządu, jednak oddolny nacisk, także środowisk szkolnych, w kwestii regulacji procedur i przepisów, podzielenie się własnymi przemyśleniami i doświadczeniem, może być ważnym głosem eksperckim w debacie o profilaktyce używania substancji psychoaktywnych w Polsce.

Równie ważne są działania na rzecz stworzenia funkcji konsultanta w zakresie profilaktyki narkotykowej dla nauczycieli. Nauczyciele powinni korzystać z pomocy doświadczonego specjalisty, który pomoże zrozumieć i rozwiązać istniejące problemy wychowawcze. Taki specjalista mógłby funkcjonować jako ekspert zatrudniony w placówkach samorządowych związanych z edukacją lub zdrowiem.

INFORMACJE O BADANIU

Spotkania fokusowe zostały zorganizowane w kwietniu i w maju 2014 roku w Gdańsku, Łodzi, Krakowie i Warszawie. Zostały przygotowane i przeprowadzone przez zespół ekspertów w składzie: psycholożka i socjolożka Aleksandra Denst-Sadura, terapeutka i psycholożka Magdalena Bartnik z Fundacji Redukcji Szkód, prawnicy Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka: dr Piotr Kładoczny i Piotr Kubaszewski, członkowie zespołu serwisu Narkopolityka Martyna Dominiak i Marcin Chałupka. W spotkaniach uczestniczyli nauczyciele i nauczycielki zgłaszający się w otwartym naborze (nie dobierani celowo). Łącznie w spotkaniach wzięło udział 40 pracowników szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Wnioski wyciągnięte na podstawie rozmów z uczestnikami nie mogą być taktowane jako diagnozujące ogólnopolską sytuację profilaktyki w szkołach. Mogą być jedynie rozumiane jako „papiererek lakmusowy” pozwalający zauważyć niektóre z istniejących trudności.

DOWIEDZ SIĘ WIĘCEJ

[PROFILAKTYKA NARKOMANII W SZKOŁACH. Informacja o wynikach kontroli NIK](#)

[BAZA PROGRAMÓW REKOMENDOWANYCH PRZEZ KBPN](#)

[DRATH: NAUCZYCIELU, NAUCZYCIELKO, POROZMAWIAJMY O ... NARKOTYKACH!](#)

[ZAŻYJ DAWKĘ WIEDZY](#)

[BIEDZIAK: DOBRA PROFILAKTYKA NARKOTYKOWA JEST WIELOBARWNA](#)

[STRASZENIE NIE WYSTARCZY](#)

[NAUCZYCIELU, NAUCZYCIELKO, NIE POWTARZAJCIE MITÓW. POWOŁUJCIE SIĘ NA FAKTY!](#)

Opracowanie: Aleksandra Denst-Sadura, Martyna Dominiak



krytyka
polityczna

www.narkopolityka.pl

KONTAKT

Narkopolityka.pl
Stowarzyszenie im. Stanisława Brzozowskiego
ul. Foksal 16, II p., 00-372 Warszawa
tel. (+48 22) 505 66 90
e-mail: narkopolityka@krytykapolityczna.pl



OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS

Global Drug Policy program